

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชน เพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกันและบรรเทาอุทกภัย ในเขตอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

4.1 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอท่าปลา

4.1.1 อำเภอท่าปลาในอดีต

อำเภอท่าปลาในอดีตเป็นเขตการปกครองขึ้นอยู่กับจังหวัดน่าน โดยรวมแขวงศรีษะเกษกับแขวงท่าปลาเข้าด้วยกัน แต่เนื่องจากการติดต่อระหว่างจังหวัดน่านกับอำเภอท่าปลาไม่สะดวก เพราะระยะทางไกลมาก ในปี พ.ศ.2466 อำเภอท่าปลาจึงได้โอนมาขึ้นกับจังหวัดอุตรดิตถ์ โดยที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลท่าปลา หน้าที่ว่าการอำเภอจะเป็นแม่น้ำน่าน มีสถานีตำรวจอำเภอท่าปลาอยู่ด้านทิศตะวันตก ที่ว่าการอำเภอท่าปลาเก่า จะเป็นอาคารทรงไทย แบบปั้นหย้า อาคารชั้นเดียวได้สูง คล้ายกับที่ว่าการอำเภอพิชัย ที่ว่าการอำเภอลับแล ในอดีต

การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอท่าปลาเก่ากับจังหวัดอุตรดิตถ์ติดต่อได้ 2 ทาง คือ ทางน้ำ โดยล่องลำน้ำน่านใช้เรือล่องลงมาระยะเวลาการเดินทาง 4 คืน ทางบกใช้เวลาเดินทาง 2 คืน ทางเข้าอำเภอท่าปลาเก่าปัจจุบันคือทางเข้าอุทยานลำน้ำน่าน บ้านห้วยเจริญ หมู่ที่ 8 ตำบลผาเงือกในปัจจุบัน

ที่มาของคำว่าท่าปลา

1. บริเวณริมลำน้ำน่านจะมีสถานที่แห่งหนึ่งหินโส สีสาว เหมือนตาปลา อยู่ใต้น้ำลึก มีความเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์มากหินนี้จะขึ้นมาได้เพียงวันเดียว คือ วันมหาสงกรานต์ คนที่จะลงไปเอาหินในสีขาวจะต้องทำพิธีบวงสรวงเสียก่อน โดยจะนำเหล็กไปสกัดจึงจะได้ บริเวณนี้เรียกว่า “บ่อแก้วตาปลา” ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “แก้วท่าปลา” และหมู่บ้านนี้เรียกต่อมาว่า “บ้านท่าปลา”

2. ในเดือน 12 น้ำจะเริ่มลดลงและใสมาก ชาวบ้านจะนำสวิงและเครื่องมือหาปลาอื่น ๆ มารอ ปลาขึ้นน้ำ ในช่วงที่รอปลาอยู่นั้นเขาเรียกว่า “รอถ้าให้ปลาขึ้น” หมายถึงรอคอยให้ปลาขึ้นและจับปลา บริเวณนี้จึงเรียกว่า “ท่าปลา” (รอท่าปลาขึ้น)

3. เดิมเรียกว่า “ทับป่า” (จากการสอบถามได้ความว่าเป็นกองทัพบกทัพพมาเพื่อจะตีเมือง ก่อนตีเมืองได้หยุดพัก) เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยที่ขึ้นอยู่กับจังหวัดน่าน มีชื่อหมู่บ้านทับป่า หมู่บ้านทับหลวง ปัจจุบันทั้งสองหมู่บ้านจมอยู่ใต้น้ำ

อำเภอท่าปลาเก่า

มีเขตการปกครองทั้งหมด 6 ตำบล คือ ตำบลท่าปลา ตำบลหาดล้า ตำบลจริม ตำบลท่าแฝก ตำบลผาเลือด และตำบลน้ำหมัน

อำเภอท่าปลาถูกน้ำท่วม

ในปี พ.ศ.2508 ทางราชการได้ให้มีการสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำและผลิตกระแสไฟฟ้า จึงได้ทำการสำรวจและจะสร้างเขื่อนกันลำนํานานบริเวณเขาขาด บ้านผาซ่อม ตำบลผาเลือด รัฐบาลจึงได้มีการเวนคืนที่ดินอำเภอท่าปลา ในพื้นที่ 4 ตำบล คือตำบลท่าปลา จำนวน 19 หมู่บ้าน ตำบลจริม ตำบลท่าแฝก จำนวน 16 หมู่บ้าน และตำบลหาดล้าการอพยพ ชาวท่าปลาได้เริ่มอพยพบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ในปี พ.ศ.2511 ตำบลที่เริ่มอพยพตามลำดับคือ ตำบลท่าปลา ตำบลจริม ตำบลหาดล้า และตำบลท่าแฝก อพยพหลังจากที่ได้มีการปิดเขื่อนเก็บกักน้ำแล้วในปี พ.ศ.2513 – 2514

การชดเชยค่าที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง

ในการสร้างเขื่อนสิริกิติ์จำเป็นต้องมีการย้ายราษฎรของอำเภอท่าปลา เพราะจะต้องถูกน้ำท่วม กรมชลประทานได้พิจารณาขอใช้ค่าธรรมเนียม ค่าพิชผลต้นไม้ ค่าที่ดินให้ทุกครอบครัว ที่ดินในเขตสุขาภิบาล (ตำบลท่าปลา) ชดเชยให้ไร่ละ 1,200 บาท ตำบลจริม ชดเชยให้ไร่ละ 800 บาท ตำบลหาดล้า ไร่ละ 600 บาท ตำบลท่าแฝก ไร่ละ 500 บาท ค่าพิชผลต้นไม้ มะพร้าวต้นละ 25 บาท หมากต้นละ 10 บาท มะละกอต้นละ 3 บาท กล้วยกอละ 3 บาท (ปี พ.ศ.2511-2514 ปีที่จ่ายค่าชดเชย) การอพยพจากเขื่อนน้ำท่วมเหนือเขื่อนสิริกิติ์ครั้งนี้ นอกจากจะอพยพบ้านเรือนราษฎรแล้ว วัดจำนวน 18 แห่ง ต้องอพยพด้วย ซึ่งมีวัดที่มีเสนาสนะที่มีความมั่นคงถาวรหลายวัดจะต้องถูกย้ายด้วย เช่น วัดจริม วัดท่าแฝก วัดหาดล้าได้ เสนาสนะเหล่านั้นที่เป็นไม้ก็รื้อย้ายได้ ส่วนที่ก่ออิฐถือปูนไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ต้องปล่อยให้จมน้ำอยู่ในปัจจุบัน เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง เพราะเสนาสนะเหล่านั้นมีความสวยงามทางสถาปัตยกรรมมาก เป็นศิลปะแบบล้านนา โบราณวัตถุของอำเภอท่าปลากระจายไปอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดน่าน พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดสุโขทัย และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพมหานคร ชาวท่าปลาได้มีโอกาสได้ชมอีก

การสร้างเขื่อนสิริกิติ์ทำให้ชาวท่าปลาต้องอพยพโยกย้าย ละทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา ที่ทำมาหากินครั้งบรรพบุรุษ ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สูญหาย สถาบันครอบครัวถูกทำลายพ่อแม่ พี่น้องต่างพลัดพราก สิ่งดีงามสูญหาย ชาวท่าปลาเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย มีความสมถะ ไม่มีการเรียกร้องใดๆ รัฐบาลจ่ายค่าชดเชยให้เท่าไรก็เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เองในปัจจุบันยังมีชาวท่าปลาที่อพยพมาครั้งสร้างเขื่อนยังคงมีฐานะยากจนอยู่ บางครอบครัวขายสิทธิในที่ดิน ที่นินคมสงเคราะห์ลำนํานานจัดสรรให้เนื้อที่จำนวน 15 ไร่ (เป็นที่สร้างบ้านเรือนอาศัย จำนวน 2 ไร่ อีก 13 ไร่

เป็นที่ทำมาหากิน) ที่ดิน ที่รัฐบาลจัดสรรให้มีแต่ความแห้งแล้ง น้ำกินน้ำใช้หาได้ยากมาก ถนนหนทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ชาวทำปลาในสมัยนั้นมีความเป็นอยู่อย่างยากลำบากมาก แม้ในปัจจุบันนี้ระยะเวลา 30 ปีแล้ว ที่ดินที่ทำกินอยู่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นของตนเองเลย

4.1.2 สภาพของอำเภอท่าปลาในปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้ง

อำเภอท่าปลาเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 9 อำเภอ ของจังหวัดอุตรดิตถ์ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าปลา ห่างจากตัวจังหวัดอุตรดิตถ์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 40 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,068,750 ไร่ หรือประมาณ 1,710 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ และอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ พื้นที่ราบร้อยละ 25.81 ของอำเภอทั้งหมด คิดเป็นเนื้อที่ 441 ตารางกิโลเมตร หรือ 275,625 ไร่

ภูเขา ร้อยละ 60.24 ของพื้นที่อำเภอทั้งหมด คิดเป็นเนื้อที่ 1,030 ตารางกิโลเมตร หรือ 643,750 ไร่

แม่น้ำ ร้อยละ 13.94 ของพื้นที่อำเภอทั้งหมด คิดเป็นเนื้อที่ 239 ตารางกิโลเมตร หรือ 149,375 ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

- ฤดูร้อน อากาศจะร้อนมาก บางปีอุณหภูมิจะสูงถึง 38-42 องศาเซลเซียส ทำให้ผลไม้บางชนิดถึงกับเหี่ยวเฉาและเกิดโรคระบาดเกี่ยวกับท้องเสีย ในช่วงเดือนมีนาคม - มิถุนายน
- ฤดูหนาว อากาศจะหนาวระยะสั้น คือ เดือนธันวาคม - กุมภาพันธ์
- ฤดูฝน มีฝนทิ้งช่วงแทบทุกปี เริ่มฤดูฝนเดือนกรกฎาคม - ตุลาคม

เขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็น 8 ตำบล 84 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลจirim มี 13 หมู่บ้าน	2. ตำบลร่วมจิต มี 11 หมู่บ้าน
3. ตำบลท่าปลา มี 11 หมู่บ้าน	4. ตำบลหาดลำ มี 9 หมู่บ้าน
5. ตำบลน้ำหมัน มี 12 หมู่บ้าน	6. ตำบลผาเลือด มี 13 หมู่บ้าน
7. ตำบลท่าแฝก มี 9 หมู่บ้าน	8. ตำบลนางพญา มี 6 หมู่บ้าน

เทศบาล 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลร่วมจิต และเทศบาลตำบลท่าปลา

องค์การบริหารส่วนตำบล 8 แห่ง คือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลจirim	2. องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมจิต
3. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าปลา	4. องค์การบริหารส่วนตำบลหาดลำ
5. องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำหมัน	6. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแฝก
7. องค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด	8. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา

จำนวนประชากร

จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 49,282 คน แยกเป็น ชาย จำนวน 24,893 คน หญิง จำนวน 24,389 คน จำนวนหลังคาเรือน 13,348 หลังคาเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ ประมาณ 29 คนต่อตารางกิโลเมตร แยกเป็นรายตำบลได้ดังนี้

ลำดับที่	ตำบล	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	หลังคาเรือน	หมายเหตุ
1.	ท่าปลา	3,141	3,040	6,181	1,593	
2.	จirim	4,459	4,186	8,645	1,998	
3.	หาดลำ	2,436	2,500	4,936	1,176	
4.	น้ำหมัน	3,798	3,769	7,567	2,021	
5.	ร่วมจิต	1,110	1,034	2,114	549	
6.	ผาเลือด	3,507	3,547	7,054	2,347	
7.	ท่าแฝก	2,285	2,086	4,371	1,243	
8.	นางพญา	1,356	1,240	2,596	727	
9	ทต.ร่วมจิต	1,665	1,750	3,415	918	
10	ทต.ท่าปลา	1,136	1,237	2,373	776	

(ข้อมูล ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2549)

หน่วยงานสังกัดภูมิภาค หน่วยงานสังกัดส่วนกลางที่ตั้งในอำเภอหน่วยงานการบริหาร
ราชการส่วนท้องถิ่น

1. ที่ทำการปกครองอำเภอ
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ
3. สำนักงานที่ดินอำเภอ
4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ
5. โรงพยาบาลท่าปลา
6. สำนักงานเกษตรอำเภอ
7. สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ
8. สำนักงานป่าไม้อำเภอ
9. หน่วยสวัสดิ์อำเภอ
10. สำนักงานสรรพากรพื้นที่อุตรดิตถ์สาขาท่าปลา
11. สถานีตำรวจภูธรอำเภอท่าปลา
12. สถานีตำรวจภูธรตำบลน้ำหมัน
13. นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน
14. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
15. กองร้อยอาสารักษาดินแดน
16. หน่วยป้องกันรักษาป่า
17. หน่วยป้องกันและปราบปรามทรัพยากรประมงน้ำจืด เขื่อนสิริกิติ์
18. หน่วยงานสวนป่า (อป.)
19. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน
20. ศูนย์จัดการต้นน้ำเขื่อนสิริกิติ์

หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

1. บริษัท กฟผ. จำกัด (มหาชน) เขื่อนสิริกิติ์
2. สำนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอ
3. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขอำเภอ

ไฟฟ้า

สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอ ให้บริการแก่ราษฎรในพื้นที่อำเภอท่าปลา 11,835 ครัวเรือน

ประปา

บริการประปาของเทศบาลตำบล	จำนวน 2 แห่ง
บริการประปาหมู่บ้าน	จำนวน 123 แห่ง

โทรศัพท์

มีเลขหมายโทรศัพท์ให้บริการ	จำนวน 353 เลขหมาย
บริการตู้โทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน 94 ตู้

การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้าน มีทั้งถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต และถนนลูกรัง โดยถนนภายในอำเภอส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง ยิ่งช่วงฤดูฝนจะไม่สามารถใช้สัญจรได้ เนื่องจากเป็นหลุมบ่อและลื่น และมีพื้นที่ต้องเดินทางโดยเรือเท่านั้น คือ บ้านห้วยด้า หมู่ที่ 4 ตำบลนางพญา ถนนภายในอำเภอท่าปลาอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมทางหลวง กรมทางหลวงชนบท นิคมสร้างตนเอง ลำน้ำน่าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1045 เป็นถนนสายหลักในการคมนาคม เชื่อมเส้นทางระหว่างอำเภอเมืองอุดรดิตถ์ - อำเภอน้ำปาด โดยผ่านเทศบาลตำบลร่วมจิตและตำบลผาเลือด

- ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1163 เริ่มจากเทศบาลตำบลร่วมจิต - อำเภอท่าปลา

- ถนน รพช.อ.ด. 11044 เป็นถนนในการคมนาคม ระหว่าง ตำบลหาดล้า - ตำบลน้ำหมันไปยังอำเภอท่าปลา

- ถนน รพช.อ.ด.11055 เป็นถนนหลักในการคมนาคม ระหว่าง ตำบลน้ำหมัน ตำบลจริม ไปยังอำเภอท่าปลา และสามารถเชื่อมการคมนาคมกับจังหวัดแพร่

การสื่อสารและโทรคมนาคม

มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ไปรษณีย์ท่าปลา และไปรษณีย์ร่วมจิต

แหล่งน้ำ

บ่อบาดาล			บ่อน้ำตื้น			แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร			
จำนวน (แห่ง)	ใช้ได้ (แห่ง)	ใช้ไม่ได้ (แห่ง)	จำนวน (แห่ง)	ใช้ได้ (แห่ง)	ใช้ไม่ได้ (แห่ง)	จำนวน (แห่ง)	น้ำใช้ตลอดปี (แห่ง)	น้ำไม่เพียงพอ (แห่ง)	ต้นทุน (แห่ง)
127	92	34	742	533	209	175	60	77	38

การเกษตร

อำเภอท่าปลา มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 97,439 ไร่ ครัวเรือนการเกษตรจำนวน 9,232 ครัวเรือน พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น ข้าว ถั่วเหลือง ข้าวโพด อ้อย ลำไย (ข้อมูล สำนักงานเกษตรอำเภอท่าปลา ณ วันที่ 28 สิงหาคม 2549)

ข้อมูลด้านสถาบันเกษตร

1. กลุ่มเกษตรกร 4 กลุ่ม สมาชิก 470 คน
2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 18 กลุ่ม สมาชิก 630 คน
3. กลุ่มยุวเกษตรกร 10 กลุ่ม สมาชิก 310 คน

การประมง

- พันธุ์ปลาที่สำคัญ ได้แก่ ปลาดุก ปลาตะกอก ปลานิล ปลากดก้าง ปลาแรด ปลาดุกเพียน ปลาช่อน ปลาเนื้ออ่อน ปลานวลจันทร์ กุ้งก้ามกราม ฯลฯ

- แหล่งน้ำสาธารณะภายในอำเภอ มีพื้นที่รวม 181,543 ไร่ ผลผลิตรวมประมาณ 469 ตัน

ต่อปี

- สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเอกชน 843 ราย พื้นที่รวม 460.50 ไร่ ผลผลิตรวม 138 ตัน

ต่อปี (ข้อมูลสำนักงานประมงอำเภอท่าปลา ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2549)

การพาณิชย์และการบริการ

- มีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน 2 แห่ง
- มีธนาคาร จำนวน 2 แห่ง
- มีสหกรณ์ จำนวน 2 แห่ง
- มีร้านค้าภายในหมู่บ้านประมาณ จำนวน 379 แห่ง

ด้านการท่องเที่ยว

- มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนดินช่องเขาขาด ภูผาพ้อ แพอาหาร บ้านท่าเรือ ล่องแพชมทัศนียภาพอันสวยงามรอบเขื่อนสิริกิติ์ พักแรมอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ฯลฯ

- สถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ระหว่างการส่งเสริม ได้แก่ โครงการก่อสร้างชายหาดหน้าเขื่อนสิริกิติ์ น้ำตกวังชมภู แก่งทรายงาม ตำบลจริม ได้แก่ วัดน้ำปิง อ่างเก็บน้ำวังชมภู ตำบลน้ำหมัน ได้แก่ น้ำตกตาดหมาฮอน ผาอาณมา น้ำตก 3 ตาด น้ำตกน้ำต๊ะใต้ น้ำตกวังชมภู น้ำตกน้ำลี ตำบลนางพญา ได้แก่ น้ำตกตาดชะอม น้ำตกภูกระตัง น้ำตกห้วยป่าแะ น้ำตกตาดไคร้ น้ำตกห้วยกวาง น้ำตกห้วยแฮะชัย น้ำตกห้วยคำ น้ำตกคูไทย น้ำตกแก่งพญา ถ้ำเค็ดเค่น ตำบลผาเลือด ได้แก่ ท่าคอนหลวง หมู่บ้านประมง ตำบลท่าแฝก ได้แก่ ถ้ำแสนหาญ ถ้ำพระ ดันตักใหญ่ ตำบลหาดล้า ได้แก่ ศูนย์แปรรูปมีดมะม่วงหิมพานต์ ตำบลร่วมจิต ได้แก่ ศาลหลวงปู่ฝาง อ่างเก็บน้ำห้วยสามแสน

ข้อมูลด้านการศึกษา

สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานอุตรดิตถ์ เขต 2	จำนวน 44 แห่ง
- ระบบการศึกษานอกโรงเรียน	
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน	จำนวน 1 แห่ง
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทุกตำบล	จำนวน 8 แห่ง
ห้องสมุดประชาชน	จำนวน 1 แห่ง
- การศึกษาอื่น ๆ	
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 3 แห่ง	
ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 1 แห่ง	
หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล 8 แห่ง	

การศาสนาและวัฒนธรรม

1. จำนวนศาสนสถานในอำเภอท่าปลา	จำนวน 59 แห่ง
1.1 วัดทั้งหมด	จำนวน 38 วัด
- วัดที่ไม่มีวิสุงคามสีมา	จำนวน 21 วัด
- วัดที่มีวิสุงคามสีมา	จำนวน 17 วัด
1.2 ที่พักสงฆ์	จำนวน 21 แห่ง
2. จำนวนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ค.)	จำนวน 8 แห่ง
3. วัดพัฒนาตัวอย่าง	จำนวน 1 แห่ง
4. พระภิกษุ	จำนวน 139 รูป
5. สามเณร	จำนวน 22 รูป

การสาธารณสุข

(1) มีการให้บริการด้านการสาธารณสุข โดยมีสถานบริการ ดังนี้

- โรงพยาบาล ขนาด 30 เตียง	จำนวน 1 แห่ง
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	จำนวน 1 แห่ง
- สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	จำนวน 14 แห่ง
- สำนักงานส่วนมาลาเรีย	จำนวน 1 แห่ง
- สถานพยาบาลของเอกชน	จำนวน 1 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน 3 แห่ง

(2) จำนวนบุคลากรทางด้านสาธารณสุข

โรงพยาบาลท่าปลา

- แพทย์	จำนวน 3 คน

- ทันตแพทย์	จำนวน 2 คน
- เกษตรกร	จำนวน 4 คน
- พยาบาลเทคนิค	จำนวน - คน
- พยาบาลวิชาชีพ	จำนวน 34 คน
- อื่น ๆ (ข้าราชการ)	จำนวน 12 คน
- ลูกจ้างประจำ	จำนวน 15 คน
- ลูกจ้างชั่วคราว	จำนวน 29 คน

สาธารณสุขอำเภอท่าปลา

- พยาบาลวิชาชีพ	จำนวน 5 คน
- พยาบาลเทคนิค	จำนวน 2 คน
- เจ้าหน้าที่บริหารฯ	จำนวน 15 คน
- เจ้าหน้าที่ธุรการ	จำนวน 1 คน
- นักวิชาการ	จำนวน 16 คน
- เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน	จำนวน 13 คน
- ทันตภิบาล	จำนวน 1 คน
- อาสาสมัครสาธารณสุข (ผสส. , อสม.)	จำนวน 904 คน (ทุกตำบล หมู่บ้าน)

การรักษาความสงบเรียบร้อย

- สถานีตำรวจภูธรอำเภอท่าปลา
- สถานีตำรวจภูธรตำบลน้ำหมัน
- กองร้อย อส. อ.ท่าปลา ที่ 6

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แหล่งน้ำธรรมชาติ

อำเภอท่าปลามีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำน่าน คลองสิงห์ ห้วยสีเสียด ห้วยรกช้าง ห้วยภูนก อ่างวังชมภู และแหล่งน้ำธรรมชาติอีกมากมาย ที่เป็นประโยชน์ต่อการอุปโภค – บริโภค และการเกษตร นอกจากนี้ ยังมีอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า การทำการเกษตร และการเลี้ยงปลาในกระชัง รวมทั้งทำการประมงอื่น ๆ

ป่าไม้

ป่าไม้มีอยู่ในท้องที่ตำบลผาเลือด ตำบลท่าแฝก ตำบลนางพญา และตำบลน้ำหมัน ชนิดของไม้ ได้แก่ ไม้สัก และไม้กระยาเลย สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบบางส่วน

พื้นที่ป่าทั้งหมดของอำเภอกำปูลา เนื้อที่ประมาณ 1,076 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 672,500 ไร่ หรือคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ประมาณ 62.2 % ของพื้นที่อำเภอกำปูลา แยกเป็น

1. ป่าสงวนแห่งชาติลำน้ำน่านฝั่งขวา เนื้อที่ 434 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 271,250 ไร่
2. ป่าสงวนแห่งชาติป่าจริม เนื้อที่ 501 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 313,125 ไร่
3. ป่าสงวนแห่งชาติป่าปากคลองและห้วยสีเสียด เนื้อที่ 140 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 87,500 ไร่
4. ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยเกียงพาและน้ำไคร้เนื้อที่ 1 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 625 ไร่

พื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โครงการพัฒนาลำน้ำน่านฝั่งขวา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ต้นน้ำ สวนป่า ออป. ที่ประกาศหรือตั้งทับซ้อนอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติต่าง ๆ ดังนี้

1. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านมีพื้นที่ทั้งหมด 624,468 ไร่ อยู่ในเขตท้องที่อำเภอกำปูลา ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติลำน้ำน่านฝั่งขวา และป่าฯ จริม เนื้อที่ประมาณ 520,000 ไร่
2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่จริม อยู่ในเขตท้องที่ตำบลท่าแฝก อำเภอกำปูลา
3. โครงการพัฒนาลำน้ำน่านฝั่งขวา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื้อที่ 50,000 ไร่
4. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลำน้ำน่าน อยู่ในเขตท้องที่ตำบลน้ำหมัน อำเภอกำปูลา
5. พื้นที่พื้นพระบรมนิวาส์ต้นน้ำ ในท้องที่อำเภอกำปูลา เนื้อที่ 50,000 ไร่
6. สวนป่า ออป. ตั้งในเขตป่าฯ ลำน้ำน่านฝั่งขวา เนื้อที่ 17,555 ไร่
7. โครงการจ้างปลูกและบำรุงป่า ท้องที่ตำบลน้ำหมัน อำเภอกำปูลา เนื้อที่ 800 ไร่ ท้องที่ตำบลนางพญา อำเภอกำปูลา เนื้อที่ 2,300 ไร่

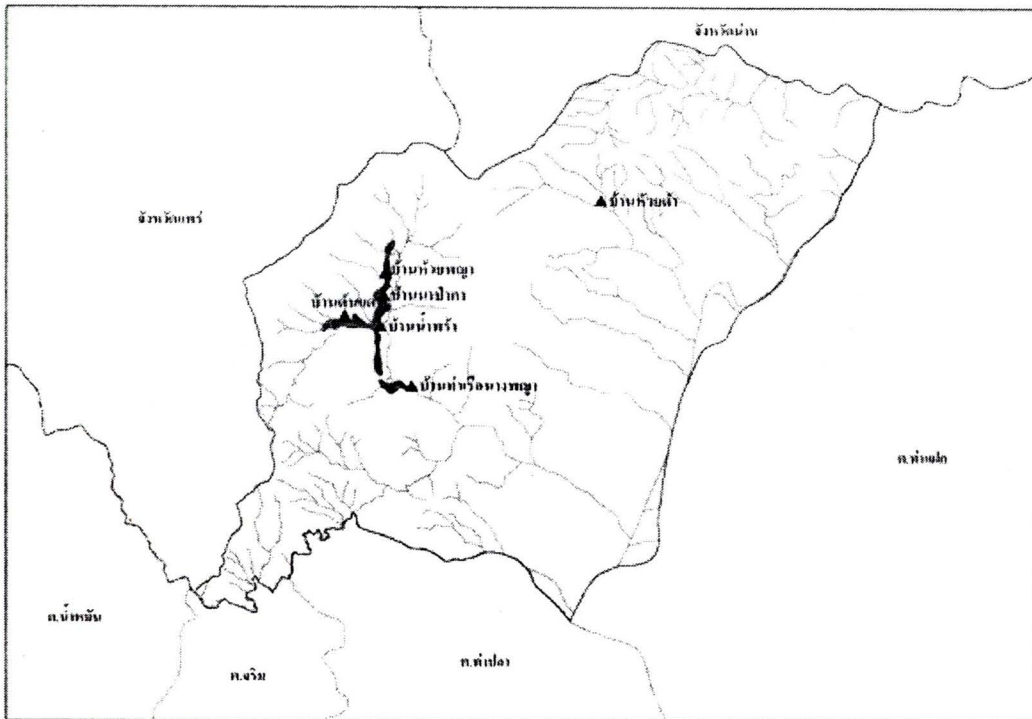
สวนป่าเอกชน ตั้งอยู่ในที่ดิน นค. 1, นค. 3, น.ส. 3, และโฉนดที่ดิน ที่ขอรับเงินสนับสนุนจากรัฐไว้ละ 3,000 บาท เนื้อที่ 13,408 ไร่ และที่ปลูกเองโดยไม่ขอรับเงินสนับสนุนจากรัฐเนื้อที่ 224 ไร่

แร่ธาตุ

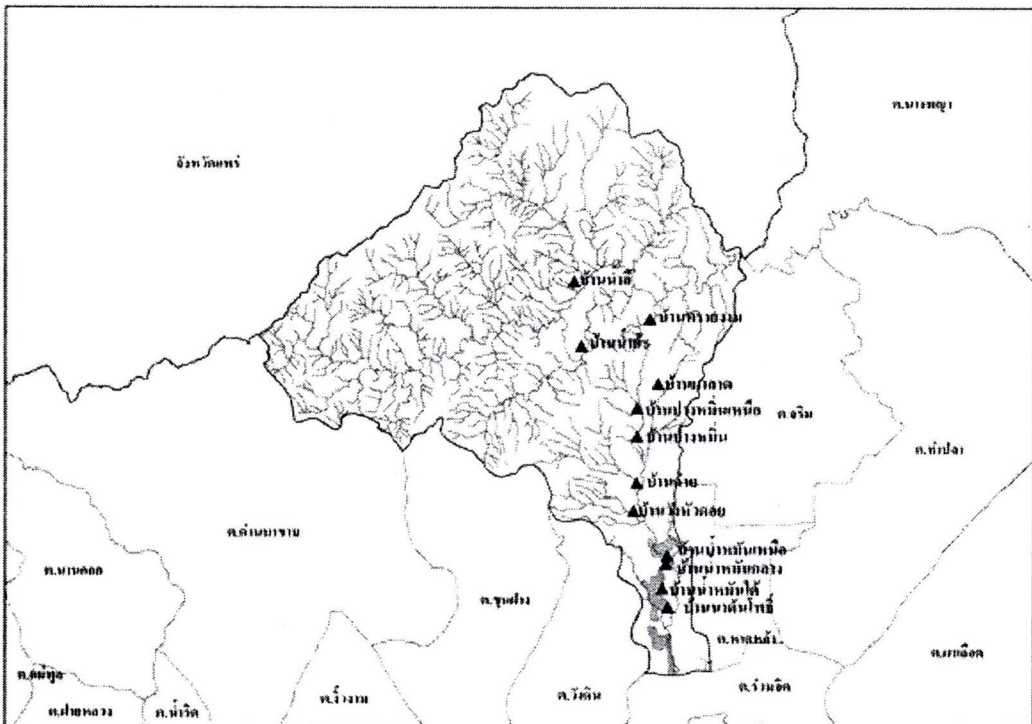
แร่ธาตุที่มีอยู่ในเขตอำเภอกำปูลา ได้แก่ แร่ใยหิน ทัลค์ โครไมท์ ในพื้นที่ตำบลนางพญา ตำบลท่าแฝก และตำบลผาเลือด

ดิน

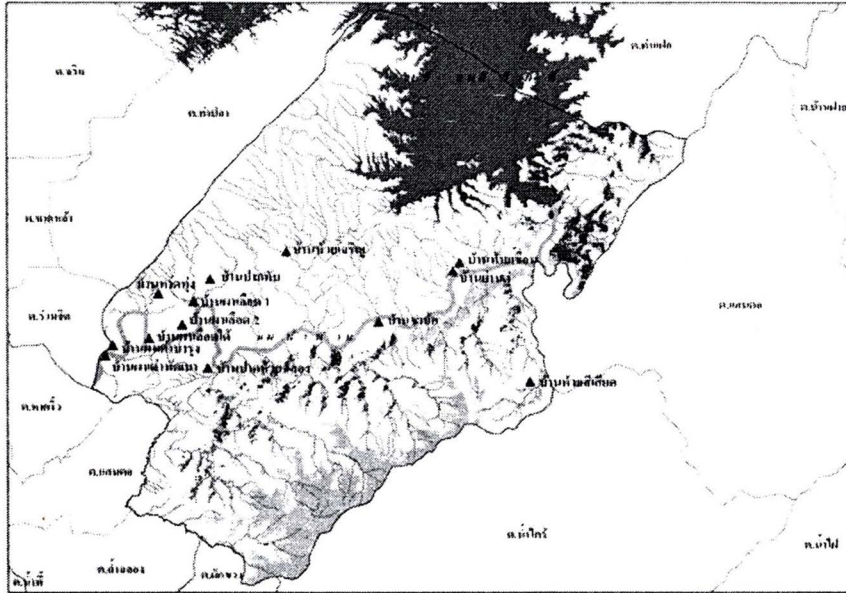
ลักษณะดินโดยทั่วไปในเขตอำเภอกำปูลาเป็นดินลูกรัง แบบหินภูเขา

ภาพที่ 4.2 แสดงพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยในเขตตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 4.3 แสดงพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยในเขตตำบลน้ำหมัน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 4.11 แสดงพื้นที่เสี่ยงดินถล่มในเขตตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

4.3 รูปแบบที่เหมาะสมในการเฝ้าระวังอุทกภัย

จากการศึกษาวิจัยจะได้มาซึ่งรูปแบบในการเฝ้าระวังอุทกภัย แล้วนำไปสร้างเป็นหลักสูตรการอบรมให้กับผู้นำชุมชน โดยเนื้อหาในการฝึกอบรมมีดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างเครือข่าย (Networking) และเทคนิคการขยายแนวร่วมในการเฝ้าระวัง (ดัดแปลงจากนฤมล นิราธร, 2543 และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

1.1 ความหมาย

การสร้างเครือข่าย (Networking) หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนั้นการสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยน

เครือข่าย (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน

ประเด็นสำคัญของนิยามข้างต้น คือ

- ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ
- กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
- การเป็นสมาชิก เครือข่ายต้องไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ

การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย ไม่ได้หมายถึงการจัดการให้คนมานั่ง “รวมกัน” เพื่อพูดคุยสนทนากันเฉยๆ โดยไม่ได้ “รวมกัน” ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเหมือนการเอาก้อนอิฐมากองรวมกัน ย่อมไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาต่อกันเป็นกำแพงโดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ และก็ไม่ใช่เป็นแค่การรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันเพียงเพื่อพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของ**การลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน**เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย และไม่ใช่การรวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกันไว้ในมือเพื่อสะดวกแก่การติดต่อการมอบหมายให้สมาชิกแต่ละคนหาสมาชิกเพิ่มขึ้น ยิ่งได้รายชื่อมากก็ยิ่งทำให้เครือข่ายใหญ่ขึ้น การกระทำเช่นนี้เปรียบเสมือนการขยายถุงใส่อิฐให้โตขึ้นเพื่อจะได้บรรจุอิฐได้มากขึ้น แต่กองอิฐในถุงก็ยังวางระเกะระกะขาดการเชื่อมโยงประสานกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ต้องเลือกเอาส่วนดีหรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ในลักษณะที่มากกว่า $1+1 = 2$ แต่ต้องเป็น $1+1 > 2$ เรียกว่าเป็น “พลังทวีคูณ” ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายต้องดีกว่าผลรวมที่เกิดจากการปล่อยให้ต่างคนต่างทำแล้วนำผลลัพธ์ของแต่ละคนมารวมกัน

1.2 องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเทียม (Pseudo network) หมายถึง เครือข่ายชนิดที่เราหลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิก โดยที่ต่างคนต่างก็ไม่ได้มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสารระพา หรือรวมกันตามกระแสไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ลักษณะของเครือข่ายลวงจะไม่มีกระแสน้ำต่อระหว่างสมาชิก ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถสร้างเครือข่ายแทนการสร้างเครือข่ายเทียม

เครือข่าย (แท้) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย 7 ข้อ คือ

- (1) มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception)
- (2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)

- (3) มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)
- (4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)
- (5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)
- (6) มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependent)
- (7) มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

1.2.1 มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (common perception)

สมาชิกในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย อาทิเช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหา หรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างกันช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

1.2.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)

วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแบบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

1.2.3 มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)

คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นความต้องการ (need) ของมนุษย์ในเชิงปัจเจก (อ่านเรื่องแรงจูงใจในตอนท้าย) อาทิเช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

สมาชิกของเครือข่ายเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ต่างก็มีความต้องการเป็นของตัวเอง (human needs) ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่จะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

1.2.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำการอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relationship) คือความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านาย ลูกน้องซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

1.2.5 มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)

องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1 > 2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

1.2.6 การเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependence)

เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสถานะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกรู้ว่าหากเขาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

1.2.7 มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ในถุง แต่ละก้อนก็อยู่ในถุงอย่างเป็นอิสระ ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (reciprocal exchange) มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

1.3 การก่อเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างกัน แบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.3.1 เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ

เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ) เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชน หรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มักจะเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

1.3.2 เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้อยู่ของรัฐบาลผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ได้มีพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงาน

เฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปที่สุดในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษาสถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อตั้ง

1.3.3 เครือข่ายวิวัฒนาการ

เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรงแต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟัง หรือการไปได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มา แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน สร้างพันธสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง เครือข่ายที่ว่านี้แม้จะไม่ได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งทำนองเดียวกันกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

1.4 ปรัชญาการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายต้องคำนึงถึงเสมอว่า “เครือข่าย” เป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การนำเครือข่ายต้องมี LINK หมายถึง “การเชื่อมโยง”

L – Learning การเรียนรู้

I – Investment การลงทุน

N – Nature การฟูมฟักบำรุง

G (K) – Give การรักษาสัมพันธภาพ ซึ่งรวมกันเป็นคำว่า LINK หมายถึงการเชื่อมโยง

1.5 ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย

การพัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆ ที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกันเป็นวัฒนธรรมภายในกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรเดียวกัน จะมีลักษณะไม่ต่างจากการปิดประเทศที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน ใช้ทรัพยากรหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอจะหาได้ใกล้มือ หรือถ้าจะออกแบบใหม่ก็ต้องใช้เวลานานมาก จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานอย่างยิ่งและไม่อาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้

การสร้าง “เครือข่าย” สามารถช่วยแก้ปัญหาข้างต้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่

นอกหน่วยงานของตน ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนการเปิดประตูสู่โลกภายนอก

1.6 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครือข่าย เพื่อความยั่งยืน

1.6.1 สมาชิกที่เข้าร่วม ต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่าจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม

1.6.2 สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก

1.6.3 มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้ และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยากโดยเฉพาะครั้งแรกๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้

1.6.4 จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

1.6.5 สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่ม และทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้

1.6.6 สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย

1.6.7 สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลังตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่ โดยร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

1.6.8 สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน

1.6.9 จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป

1.6.10 จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

1.6.11 จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

1.7 ผู้จัดการเครือข่าย

มีหน้าที่ในการดูแลรักษาเครือข่ายดังต่อไปนี้

1.7.1 ช่วยสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นสมาชิกรวมตัวกันทำงาน โดยมีกิจกรรมเป็นสื่อ เช่น การประชุมประจำปี การจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล การแก้ปัญหาร่วมกัน การวางแผนและดำเนินการจัดกิจกรรมใหม่

1.7.2 สมาชิกแกนนำต้องเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารระหว่างกัน ส่งข่าวผ่านจดหมาย ข่าวของเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เก็บรวบรวมข้อมูลและตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลของเครือข่ายเพื่อให้สมาชิกเข้าถึง

1.7.3 สร้างความรักความผูกพันและความไว้น้ำใจระหว่างคนในกลุ่มสมาชิก เริ่มจัดกิจกรรมง่ายๆ ที่มีโอกาสประสบความสำเร็จร่วมกันก่อน มีกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในกลุ่มสมาชิกเป็นประจำ จัดเวทีให้มีการพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมาเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มสมาชิก จัดกิจกรรมส่งต่องานที่เกี่ยวข้อง

1.7.4 จัดให้มีกระบวนการตัดสินใจโดยให้สมาชิกทุกกลุ่มมีส่วนร่วม พยายามสร้างสภาพแวดล้อมให้มีการเสนอความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ไม่รวบอำนาจ ควรแบ่งกันเป็นผู้นำตามความถนัด ทำการรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกทุกกลุ่มก่อนการตัดสินใจเพื่อทำให้เกิดการยอมรับและเต็มใจที่จะนำผลการตัดสินใจของเครือข่ายไปปฏิบัติ

1.7.5 วางแผนในการประสานงานระหว่างสมาชิก และเชื่อมต่อกับเครือข่ายอื่นๆ จัดระบบการประสานงานให้คล่องตัวและทั่วถึง การประสานงานถือเป็นหน้าที่หลักของสมาชิกแกนนำ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนทุกระดับให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

1.8 คุณสมบัติของกลุ่มสมาชิกแกนนำ

การพัฒนาสมาชิกแกนนำที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่กลุ่มสมาชิกเครือข่ายอื่นๆ เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากคนภายนอก เป็นสิ่งจูงใจที่ทำให้คนภายนอกอยากเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายมากขึ้น สมาชิกแกนนำจะต้องมีการพัฒนากลุ่มเพื่อให้มีความเข้มแข็ง มีวุฒิภาวะสูง มีความเป็นทีม ประสิทธิภาพสูง มีการรวมตัวของสมาชิกในกลุ่มสูง มีการสื่อสารทั่วถึงและโปร่งใส มีความไว้น้ำใจระหว่างสมาชิก ใช้กระบวนการการตัดสินใจแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการประสานงานระหว่างสมาชิกให้ครบถ้วนไม่ตกหล่นและเป็นเอกภาพ ประสานงานกับองค์กรภายนอกเครือข่ายได้เป็นอย่างดี

1.9 การรักษาเครือข่าย

ทราบใดที่ภารกิจเครือข่ายยังไม่สำเร็จย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาเครือข่ายไว้ ปรึกษาปรึกษาให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และบางกรณีหลังจากเครือข่ายได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว ก็จำเป็นต้องรักษาความสำเร็จของเครือข่ายไว้ หลักการรักษาความสำเร็จของเครือข่าย มีดังนี้

1.9.1 มีการจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง

1.9.2 มีการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

1.9.3 กำหนดกลไกสร้างระบบจิตใจ

1.9.4 จัดหาทรัพยากรสนับสนุนเพียงพอ

1.9.5 ให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา

1.9.6 มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

1.9.1 การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายจะก้าวไปสู่ช่วงชีวิตที่ถดถอยหากไม่มีกิจกรรมใดๆที่สมาชิกของเครือข่ายสามารถกระทำร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีกลไกที่จะดึงสมาชิกเข้าหากัน สมาชิกของเครือข่ายก็จะไม่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกลดลงก็ส่งผลให้เครือข่ายเริ่มอ่อนแอ สมาชิกจะเริ่มสงสัยในการคงอยู่ของเครือข่าย บางคนอาจพาลคิดไปว่าเครือข่ายล้มเลิกไปแล้ว

ความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ การที่จะรักษาเครือข่ายไว้ได้ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมเดียวที่ใช้สำหรับสมาชิกทุกคน ในสำรวจความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปในแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม กล่าวคือควรจะมีกิจกรรมย่อยที่หลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจของสมาชิกกลุ่มย่อยในเครือข่ายด้วย โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ก็ยังต้องอยู่ในทิศทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬาสันทนาการระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน เป็นต้น ในกรณีที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

1.9.2 การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อใดที่สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกบาดหมางไม่เข้าใจกัน หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกันโดยหาข้อตกลงไม่ได้ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกก็จะเริ่มแตกร้าว ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอย่างทันที่ก็จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยและความสิ้นสุดลงของเครือข่ายได้ ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอไม่ใช่ว่าในช่วงที่มีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้สมาชิกของเครือข่ายพึงตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสัมพันธภาพเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้น สมาชิกควรแสดงความเป็นมิตรต่อกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องรีบแก้ไขและดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ นอกจากนี้ควรมีมาตรการป้องกันปัญหาก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น ในการจัดโครงสร้างองค์กร

ควรแบ่งอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน และไม่ซ้ำซ้อน การกำหนดเป้าหมายการทำงานที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ การกำหนดผู้นำที่เหมาะสม การกำหนดกติกาอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เป็นต้น

1.9.3 การกำหนดกลไกสร้างระบบใจ

สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายทราบเท่าที่ยังมีสิ่งจูงใจเพียงพอที่จะดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งตามทฤษฎีแรงจูงใจแล้ว ปัจจัยต่างก็มีสิ่งจูงใจที่ต่างกัน ดังนั้นควรทำการวิเคราะห์เพื่อบ่งชี้ถึงแรงจูงใจที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละบุคคล แล้วทำการจัดกลุ่มของสิ่งจูงใจที่ใกล้เคียงกันออกเป็นกลุ่ม ๆ อาทิ ค่าตอบแทน เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับ ฯลฯ อันจะนำไปสู่มาตรการในการสร้างแรงจูงใจสำหรับบุคคลในแต่ละกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง

ถ้าจำเป็นจะต้องให้ค่าตอบแทนเพื่อเป็นสิ่งจูงใจ ควรเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลงานมากกว่า การให้ผลตอบแทนในลักษณะเหม่าจ่าย กล่าวคือผู้ที่รับค่าตอบแทนต้องสร้างผลงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน โดยผลงานที่ได้ต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเครือข่าย และควรมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน เพื่อสร้างทักษะผูกพันระหว่างผู้รับทุนและผู้ให้ทุน การให้ค่าตอบแทนก็ไม่ควรให้ทั้งหมดในงวดเดียว ทั้งนี้เพื่อให้มีการปรับลดค่าตอบแทนได้หากผู้รับทุนไม่ดำเนินการตามสัญญา

ในกรณีที่ต้องการให้เกียรติยศและชื่อเสียงเป็นสิ่งจูงใจ โดยเฉพาะในงานพัฒนาสังคมที่มักจะไม่มีค่าตอบแทนการดำเนินงาน จำเป็นต้องหาสิ่งจูงใจอื่นมาชดเชยสิ่งตอบแทนที่เป็นตัวเงิน ตามทฤษฎีของ Maslow ความต้องการการยกย่องจากผู้อื่น (esteem needs) ที่อยู่ในรูปของอำนาจ เกียรติยศชื่อเสียง หรือสถานะทางสังคม เป็นสิ่งที่นำมาใช้จูงใจได้ อาจทำเป็นรูป “สัญลักษณ์” บางอย่าง ที่สื่อถึงการได้รับเกียรติยศ การยกย่องและมีคุณค่าทางสังคม เช่น การประกาศเกียรติยศ เข็มเชิดชูเกียรติ โล่เกียรติยศ เป็นต้น โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ต้องมีคุณค่าเพียงพอให้เขาปรารถนาอยากที่จะได้ และควรมีเกียรติยศหลายระดับที่จูงใจสมาชิกเครือข่ายให้ร่วมมือลงแรงเพื่อไต่เต้าไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจะช่วยให้เกิดความต่อเนื่อง และควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่รายชื่อคนกลุ่มนี้อย่างกว้างขวาง

1.9.4 การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ

หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไป เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากร ที่สำคัญคือเงินทุนในการดำเนินงานซึ่งเปรียบเสมือนเลือดที่ไหลเวียนหล่อเลี้ยงเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ เมื่อขาดเงินทุนเพียงพอที่จะจุนเจือ เครือข่ายอาจต้องปิดตัวลงในที่สุด หากได้รับการสนับสนุนจะต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรัดกุม และมีการรายงานผลเป็นระยะ หากการดำเนินงานไม่คืบหน้าอาจให้ระงับทุนได้

1.9.5 การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไข้ปัญหา

เครือข่ายอาจเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เพิ่งเริ่มดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือจะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และช่วยหนุนเสริมให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ควรมีที่ปรึกษาเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้า และช่วยอบรมภาวะการเป็นผู้นำให้กับสมาชิกเครือข่าย

1.9.6 การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

องค์กรหรือเครือข่ายที่เคยประสบความสำเร็จกลับต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างรุนแรงเมื่อเวลาผ่านไป เพราะไม่ได้ “สร้างคน” ขึ้นมารับไม้ผลัดต่อจากคนรุ่นก่อนเพื่อสานต่อภารกิจของเครือข่าย จำเป็นต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง เครือข่ายต้องคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้ ดำเนินการให้คนเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นสมาชิกแกนหลัก เพื่อสืบสานหน้าที่ต่อไปเมื่อสมาชิกแกนหลักต้องหมดวาระไป

1.10 ประโยชน์ของการสร้างเครือข่าย

เครือข่ายจะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อผ่านการประชุม การทดลอง การ ประชาสัมพันธ์ และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและ ประสบการณ์ให้แก่กันเป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น บุคคลหรือองค์กร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการประสานงานในเครือข่ายจะช่วย ลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรที่ซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถ เชื่อมโยงคนที่อยู่ใน ระดับต่างกัน มีวิธีการทำงานการจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันไปไม่มีโอกาสติดต่อกันเข้า ด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มี ความ สัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกันเครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการ ตอบสนองจากรัฐ เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ได้รับกำลังใจ การจูงใจและการยอมรับ ซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็กๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ

ส่วนที่ 2 การติดต่อสื่อสาร (ดัดแปลงจาก 1. ปาริชาติ สถานปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2546 และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2545, 2546ก, 2546ข, 2546ค, 2547)

2.1 ความหมายของการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นกระบวนการรับและการถ่ายทอดข้อมูลอันได้แก่ ข้อเท็จจริง ความคิด ความรู้สึก ทักษะ ทักษะ หรือเนื้อหาสาระต่างๆ ที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกันจากบุคคล ไปสู่บุคคล หรือจากบุคคลไปสู่กลุ่ม หรือจากกลุ่มไปสู่กลุ่ม เพื่อสร้างความเข้าใจ การชักจูงใจหรือ มุ่งให้ความรู้หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ประสงค์

2.2 จุดมุ่งหมายของการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารกันในแต่ละระดับ ย่อมมีจุดหมายที่แตกต่างกันไป โดยภาพรวมแล้ว การติดต่อสื่อสารมีจุดหมาย ดังนี้

2.2.1 เพื่อรับและส่งข่าวสารด้านต่างๆ สำหรับผู้ที่ติดต่อเกี่ยวข้องกันโดยมุ่งให้ความรู้และ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

2.2.2 เพื่อจูงใจให้เกิดความร่วมมือ สร้างกำลังใจ แก่ผู้เกี่ยวข้องกัน และนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไข

2.2.3 เพื่อรับ ส่ง ความรู้สึกที่ดี และมุ่งรักษามิตรภาพต่อกัน

2.3 องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร

องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร ประกอบด้วย ส่วนสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

2.3.1 ผู้ส่งสาร

2.3.2 ผู้รับ

2.3.3 ข่าวสาร/ข้อมูล

2.3.4 วิธีการติดต่อสื่อสาร

2.3.1 ผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการส่งข่าวสาร/ข้อมูลให้ผู้รับสารโดย มีวัตถุประสงค์ วิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ และลักษณะของผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันใน ด้านภาษา วัฒนธรรม ความรู้สึก ทักษะ ความเชื่อ และระดับความรู้ ซึ่งผู้ส่งสาร พึงตระหนักถึง การเลือกโอกาสและวิธีการที่เหมาะสมที่เอื้อให้ผู้รับสารเข้าใจและตอบสนองได้ง่าย

2.3.2 ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่รับข้อมูล/ข่าวสาร และตอบสนอง ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ฉะนั้นจึงพึงระมัดระวังการแปลความหมายว่าส่วนใดเป็นข้อเท็จจริง (fact) ส่วนใดเป็นความรู้สึก (feeling) ส่วนใดเป็นความคิดเห็น (thinking or opinion) และสามารถ ส่งข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ไปยังผู้ส่งข่าวสารได้ ซึ่งอาจจะบอกกล่าวถึงการรับข่าวสาร/ข้อมูล

ตรวจสอบความเข้าใจ หรือแสดงความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น ย่อมเพิ่มคุณภาพของการติดต่อสื่อสารให้มากยิ่งขึ้น

2.3.3 ข่าวสาร/ข้อมูล หมายถึง ส่วนประกอบของข่าวสาร ข้อมูล มิใช่เป็นเพียงถ้อยคำ หรือ ภาษาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง โอกาส ช่วงเวลา อารมณ์ ความรู้สึก โดยเฉพาะระดับเสียง มักเป็น ตัวบ่งชี้ภาวะทางอารมณ์ของผู้ติดต่อว่าเป็นความพอใจ โกรธ ไม่พอใจ หรือเศร้าใจ เป็นต้น นอกจากนั้นการแสดงออกทางสีหน้าท่าทางยังเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดภายในของบุคคลที่สำคัญ อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น การจัดทำข่าวสาร/ข้อมูล พึงพิจารณาถึงความชัดเจนที่จะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจและตอบสนองได้ง่าย

2.3.4 วิธีการติดต่อสื่อสาร หมายถึง เครื่องมือที่จะนำข่าวสาร/ข้อมูลไปยังผู้รับสาร มีทั้ง วิธีการติดต่อที่ไม่ใช้วาจา (Non-Verbal communication) หรืออวัจนสาร และวิธีการติดต่อที่ใช้วาจา (Verbal communication) หรือวจนภาษา ผู้ส่งสารที่ดี พึงเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมต่อเหตุการณ์ และสอดคล้องกับลักษณะและธรรมชาติของผู้รับสาร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ คือ มีความเข้าใจ ตรงกัน

2.4 รูปแบบการติดต่อสื่อสาร

รูปแบบโดยทั่วไปในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มี 2 แบบ ได้แก่

แบบที่ 1 การติดต่อสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) หมายถึง การที่ผู้ส่งสารได้แจ้ง หรือเสนอข้อมูลให้ผู้รับทราบ เพื่อบอกกล่าว หรือสั่งให้ปฏิบัติการ ซึ่งฝ่ายรับจะไม่มีโอกาสได้สอบถาม หรือปรึกษาหารือกับผู้ส่งสารเลย

แบบที่ 2 การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เป็นการติดต่อสื่อสาร ทำความเข้าใจกัน โดยมีการโต้ตอบระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยที่ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสพบปะ ชี้แจง ทำการตกลง ทบทวนความเข้าใจ

2.5 แนวทางในการติดต่อสื่อสาร

การที่บุคคลใช้ติดต่อสื่อสารกัน มีมากมายหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ เวลาและ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องในการติดต่อกัน ผู้ที่ต้องการติดต่อสัมพันธ์กันพึงพิจารณาและเลือกวิธีการที่เหมาะสมได้ ดังนี้

2.5.1 ติดต่อกันทางการพูดสนทนา • ความหมายของคำหรือเนื้อหาสาระ มีความสำคัญต่อการติดต่อทางการพูด ดังนั้นจึงควรพูดหลังคิด คิดเสียก่อนที่จะพูด สื่อสาร ไปยังผู้อื่น

2.5.2 ติดต่อกันด้วยการฟัง • ผู้ฟังที่ดี ควรให้ความใส่ใจ สนใจผู้พูด และ ตั้งใจฟัง โดยพยายามเข้าใจข้อมูลต่างๆที่ผู้พูดสื่อสารได้ ไม่ว่าจะเป็นวจนสาร หรืออวัจนสาร

2.6 แนวการประเมินประสิทธิภาพของการติดต่อสื่อสาร

เป็นลักษณะที่เป็นการติดต่อสื่อสารที่ดีมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

2.6.1 มีความชัดเจน การทำให้เกิดความชัดเจน หมายถึง การ ระบุกระวัง ในการเลือกภาษา หรือถ้อยคำ หรือข้อความที่จำ เป็น และช่วยในการแปลความ ให้เกิดความเข้าใจตรงกัน สามารถ ปฏิบัติได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ระบุผู้ที่เกี่ยวข้อง เวลา สถานที่ เหตุผล เป็นต้น

2.6.2 มีความสมบูรณ์ การติดต่อสื่อสารที่มีความสมบูรณ์ เป็นความพยายามทำให้การ ถ่ายทอดครบถ้วนตามที่ต้องการ ให้ผู้รับเข้าใจ ได้แก่ การระบุวัตถุประสงค์ วิธีการและสิ่งที่เกิดขึ้น ตามมา

2.6.3 มีความกะทัดรัด (Conciseness) เป็นการจัดทำข่าวสารที่มีความจำเป็น จะให้เห็น ประเด็นสำคัญชัดเจน ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจสับสน

2.6.4 เป็นรูปธรรม (Concreteness) เป็นการติดต่อสื่อสารที่แสดงให้เห็นเป็นจริงได้มิใช้อยู่ ในจินตนาการ หรือเป็นเพียงความคาดหวังเท่านั้น กล่าวคือ ควรสื่อสารกันบนพื้นฐานของความเป็น จริง ง่ายต่อการเข้าใจ

2.6.5 มีความถูกต้อง (Correctness) เป็นการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสารที่เป็นจริงไม่บิดเบือน หรือขาดตกสูญหาย

ส่วนที่ 3 การทำงานเป็นทีม (ดัดแปลงจากกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2545, 2546 ก, 2546ข ,2546ค, 2547)

การทำงานเป็นทีมเป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะผลักดันให้ท่านเป็นผู้นำที่ดี ถ้าท่านประสงค์ที่จะ นำทีมให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน ท่านจำเป็นต้องค้นหาคุณลักษณะของการทำงานเป็นทีม ให้พบ ระลึกไว้เสมอว่าทุกคนมีอิสระในตัวเอง ขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของทีม แล้วจึงนำเอา กลยุทธ์ในการสร้างทีมเข้ามาใช้เพื่อให้ทุกคนทำงานร่วมกันและประสบความสำเร็จ

การทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลหลายคนกระทำการกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ มีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน และมีจุดประสงค์หรือความ คาดหวังร่วมกัน

3.1 องค์ประกอบของการทำงานร่วมกันเป็นทีม

3.1.1 ด้านสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มจะทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกควรมี คุณสมบัติ ดังนี้

- (1) มีเจตนาที่ดีและตั้งใจทำงาน
- (2) มีทักษะในการทำงานนั้น เชื่อในความสามารถของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน
- (3) มีความร่วมมือและประสานงานกันอย่างดีและยอมรับกัน
- (4) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความไว้วางใจกัน พยายามเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลอื่น

3.1.2 ด้านประธานกลุ่ม

- (1) กลุ่มควรมีผู้นำที่มีความสามารถ มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี คือ อุดม ตั้งใจฟัง ไม่หงุดหงิดในความล่าช้าและความไม่ก้าวหน้าของกลุ่ม
- (2) รู้จักนำเอากระบวนการมาใส่ใจ
- (3) เอาใจใส่ต่อกลุ่ม เพิ่มพูนความรู้ให้แก่สมาชิก
- (4) รู้จักใช้ข้อขัดแย้งเพื่อการสร้างเสริมและสร้างสรรค์ โดยให้ทุกคนเข้าใจว่าความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในกลุ่ม และอาจก่อให้เกิดประสิทธิภาพในองค์กรได้ ทำให้เกิดเป้าหมายและวิธีการที่ดีกว่าเดิม

3.1.3 ด้านการจัดทีมงาน

- (1) มีเป้าหมายกำหนดไว้ชัดเจน
- (2) มีความไว้วางใจและยอมรับซึ่งกันและกัน
- (3) มีการสื่อสารระบบเปิด
- (4) มีวิธีการทำงานเป็นระบบ
- (5) มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีบรรยากาศส่งเสริมซึ่งกันและกัน

3.2 แนวทางการสร้างความร่วมมือร่วมใจ

- (1) สร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างชัดเจนและแน่นอน
- (2) มีความยืดหยุ่นในอันที่จะเลือกวิธีปฏิบัติให้เหมาะสมกับงาน
- (3) จัดให้มีการติดต่อสื่อสารที่ดี
- (4) มีการกำหนดบทบาทของบุคคลในกลุ่มให้ชัดเจน
- (5) มีการยอมรับความแตกต่างของบุคคลในกลุ่ม
- (6) ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของกลุ่ม
- (7) มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในวิธีการดำเนินงาน
- (8) บรรยากาศของกลุ่มเป็นกันเอง ต่างคนต่างเห็นอกเห็นใจและพร้อมจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- (9) มีความยืดหยุ่นสูงในด้านพลังสามัคคีและสามารถเกาะกลุ่มกันได้อย่างมั่นคง
- (10) มีการทบทวนประเมินผล เพื่อแก้ไขและปรับปรุงผลงานของกลุ่มอยู่เสมอ

3.3 คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับการสร้างทีมงานที่ดี

- (1) มีข้อมูลที่เพียงพอ
- (2) มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับนักสร้างทีมงาน
- (3) มีความยืดหยุ่น และเปิดเผย
- (4) มีทักษะในการให้ข้อมูลย้อนกลับ
- (5) มีความเข้าใจที่เพียงพอเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างทีมงาน

- (6) มีเป้าหมายที่ชัดเจน
- (7) มีสถานภาพที่เป็นที่ยอมรับแก่สมาชิก
- (8) มีการใช้แหล่งทรัพยากรอื่น ๆ
- (9) มีทักษะในการฝึกทีมงาน

3.4 หลักปฏิบัติในการทำงานเป็นทีม

- (1) ทีมต้องมีอุดมการณ์ที่แน่นอนและสมาชิกทุกคนยอมรับ
- (2) ถือความถูกต้อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องถูกใจ
- (3) ประนีประนอมกัน โดยมีน้ำใจของความร่วมมือเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน
- (4) อภัยซึ่งกันและกัน
- (5) อย่าพยายามเอาเปรียบกัน
- (6) ถือว่าทุกคนมีความสำคัญเท่ากัน
- (7) เคารพในสิทธิและเสรีภาพส่วนตัวของผู้อื่น
- (8) อย่าเด่นแต่ผู้เดียว ต้องเด่นทั้งทีม
- (9) ถือว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นของธรรมดา
- (10) เมื่อมีปัญหาหรือไม่พอใจอะไร อย่าเก็บไว้หรือนำไปพูดกลับหลัง ให้นำปัญหานั้นมาพูดกันให้เข้าใจ
- (11) รู้จักแบ่งงานและประสานงานกัน
- (12) มีความเป็นอิสระในการทำงานพอสมควร
- (13) ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของทีมอย่างเคร่งครัด
- (14) ยอมรับผิดเมื่อทำผิด
- (15) เมื่อมีการขัดแย้งกันในกลุ่ม ให้ถือว่าเป็นการมองปัญหาคนละด้าน

ส่วนที่ 4 การเฝ้าระวังอุทกภัย ดินโคลนถล่ม (ดัดแปลงจากกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2545, 2546ก, 2546ข, 2546ค, 2547)

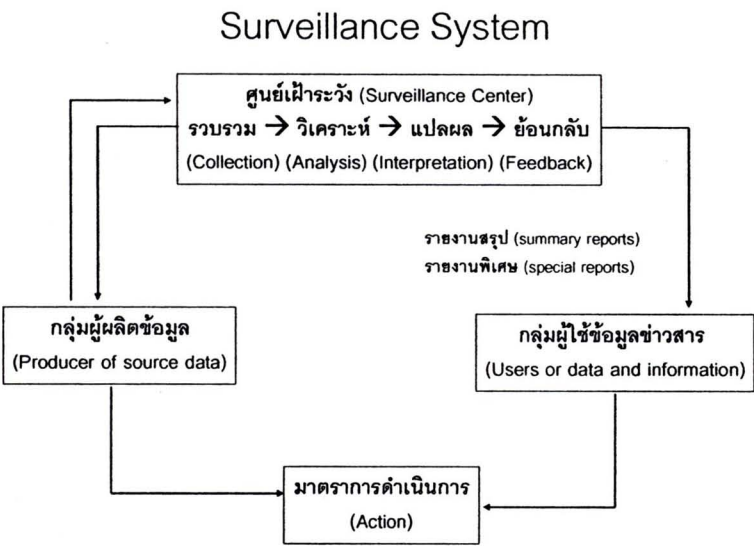
4.1 ความหมายของการเฝ้าระวัง surveillance

การเฝ้าสังเกตอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการกระจายและแนวโน้มของอุบัติการณ์ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผล รายงาน รวมทั้งข้อมูลที่สำคัญอื่นๆ และกระจายข่าวสารไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

4.2 วัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของการเฝ้าระวัง

1. เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่เกิดเหตุร้ายหรืออุบัติการณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทันทั่วถึง จะได้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนสาเหตุ และวางมาตรการในการป้องกันและควบคุม

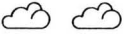
- 2. เพื่อทราบถึงการกระจายของสิ่งเร้าและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของกายภาพ
- 3. เพื่อทราบถึงภาวะเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เช่นการเฝ้าระวังการท่วมของแม่น้ำในพื้นที่ต่ำ ดินโคลนถล่ม
- 4. เพื่อทราบถึงประชากรที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ กำหนดเขตที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ
- 5. เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีพ (life style) พฤติกรรม สิ่งแวดล้อม ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของการเกิดเหตุที่ควรระวัง

เกณฑ์ที่ใช้บอกความรุนแรงของน้ำฝน

—				
ฝนตกวัดจำนวนไม่ได้	ฝนตกเล็กน้อย	ฝนตกปานกลาง	ฝนตกหนัก	ฝนตกหนักมาก
น้อยกว่า 0.1 มิลลิเมตร	ปริมาณ 0.1-10.0 มิลลิเมตร	ปริมาณตั้งแต่ 10.1-35.0 มิลลิเมตร	ปริมาณตั้งแต่ 35.1-90.0 มิลลิเมตร	ปริมาณตั้งแต่ 90.1 มิลลิเมตรขึ้นไป

การดูสัญลักษณ์อากาศบริเวณที่มีฝนตก

			
			
ฝนตกบางพื้นที่	เป็นแห่ง	กระจาย	เกือบทั่วไป
ไม่เกิน 20%	เกิน 20%	เกิน 40%	เกิน 60%

ลมพัดสอบ หมายถึง การเบียดตัวเข้าหากันของลม 2 ฝ่ายบริเวณใกล้พื้นโลกทำให้อากาศบริเวณแนวเบียดตัวลอยขึ้นเบื้องบน มักมีเมฆฝนเกิดขึ้นและในที่สุดก็จะตกลงมาเป็นฝน

ฟ้าหวั หมายถึง ลักษณะของอากาศที่ประกอบด้วยอนุภาค และฝุ่นละอองขนาดเล็กจำนวนมากมายล่องลอยอยู่ทั่วไปและมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ทำให้มองเห็นอากาศเป็นฝ้าขาว

4.3 การสังเกตธรรมชาติ

- สัตว์เล็ก เช่น มด แมงเม่า ฯลฯ
- สัตว์ป่า เช่น เก้ง กวาง สมัน
- การแยกของภูเขา
- เสียงดังในป่าหรือบนเขา
- ลักษณะการเกาะตัวของดิน และระดับน้ำใต้ดิน
- ฝนตกติดต่อกันเป็นระยะยาวนานหลายวันติดต่อกัน
- สีของน้ำในลำห้วย

4.4 การเฝ้าระวัง (Watch dog) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- องค์ประกอบของการพยากรณ์เพื่อการเตือนภัย การตรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 - ปริมาณน้ำฝน ความเร็วน้ำ ความขุ่น
 - การสื่อสารข้อมูล
 - การเข้าใจข้อมูลของทางราชการ

การดำเนินเมื่อเกิดสาธารณภัย

ระยะเวลา	ภาระหน้าที่	ผู้รับผิดชอบ
ก่อนเกิดภัย	- เตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์แจ้งภัยเช่น เครื่องไซเรนมือหมุน เครื่องวัดปริมาณน้ำฝน วิทยุสื่อสาร - สำรวจเส้นทางอพยพและจุดปลอดภัย - แจ้งข่าวสารให้ความรู้แก่ราษฎรเกี่ยวกับภัยพิบัติ - เฝ้าระวังเหตุ	คณะกรรมการฝ่ายเฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย
ขณะเกิดภัย	- การเตรียมอพยพ - การเรียกรวมพล - กำหนดจุดเตรียมความพร้อม - เตรียมที่พักฉุกเฉิน - อพยพ - การดูแลความปลอดภัยและความสงบ	คณะกรรมการฝ่ายอพยพ
หลังเกิดภัย	- จัดตั้งศูนย์บรรเทาสาธารณภัย - ดำเนินการค้นหา ช่วยชีวิต ผู้ประสบภัย - สำรวจผู้เสียหายและเสียชีวิต - อพยพประชาชนสู่บ้านเรือนหลังเหตุการณ์ปกติ - ประสานหน่วยงานราชการ	ฝ่ายกู้ภัย ฝ่ายสงเคราะห์ ฝ่ายประสานงาน

4.5 ประโยชน์ของการเฝ้าระวัง

- ตรวจพบปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ และช่วยบอกลำดับความสำคัญของปัญหา
- ได้ข้อมูลในการวางแผนงานและคาดคะเนความต้องการด้านการป้องกันในอนาคต
- ข้อมูลการเฝ้าระวังเป็นแนวทางในการป้องกันและควบคุมเหตุร้าย
- ข้อมูลการเฝ้าระวังเป็นแนวทางในการประเมินผลการป้องกัน และควบคุมเหตุร้ายด้านอื่นๆ

- เป็นแนวทางในการสืบค้นปัญหา ค้นหาสาเหตุ

4.6 แนวคิดเกี่ยวกับการเฝ้าระวัง

การเฝ้าระวัง หรือการเฝ้าระวังทางอุบัติภัยจะต้องมีการติดตามเฝ้าสังเกตลักษณะการเกิดเหตุ และภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชากร อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 3 ประการ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล
3. การกระจายข้อมูลข่าวสารและสื่อสารให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบและนำไปใช้ประโยชน์

4.7 วิธีดำเนินงานเฝ้าระวัง

1. การเฝ้าระวังเชิงรุก (Active Surveillance) เป็นการเฝ้าระวังโดยผู้ศึกษาหรือผู้รวบรวมข้อมูลเข้าไปติดตามค้นหาเหตุหรือปัญหาที่ทำการเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา เมื่อพบเหตุร้ายหรือปัญหาที่ทำการเฝ้าระวัง ก็ทำการบันทึกเก็บข้อมูลทันที การเฝ้าระวังแบบนี้ได้ข้อมูลค่อนข้างครบถ้วน

2. การเฝ้าระวังเชิงรับ (Passive surveillance) เป็นการเฝ้าระวังโดยการกำหนดประชาชนผู้ประสบภัย พบปัญหาที่อยู่ในข่ายการเฝ้าระวังให้ทำการบันทึกเหตุการณ์ แล้วรวบรวมส่งหน่วยงานที่รับผิดชอบ การเฝ้าระวังแบบนี้มักได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ผู้รับผิดชอบต้องคอยตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

4.8 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานเฝ้าระวังอุทกภัยดินโคลนถล่มประกอบด้วย

1. เครื่องตรวจวัดทางอุทกนิยมนิทย เช่น วัดปริมาณน้ำฝน วัดความเร็วลม ความเร็วน้ำ
2. เครื่องมือสื่อสารเช่น โทรศัพท์มือถือ วิทยุมือ เครื่องขยายเสียง ไชเรน
3. สังเกตจากพฤติกรรมสัตว์บ้าน สัตว์ป่า
4. สังเกตจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.9 รายงานย้อนกลับ (Feedback)

1. รายงานประจำวัน (เฉพาะบางช่วงเวลาและบางคราวที่มีเหตุการณ์ที่ต้องเฝ้าระวัง)
2. รายงานการเฝ้าระวังประจำสัปดาห์
3. รายงานเฝ้าระวังประจำเดือน
4. รายงานเฝ้าระวังประจำปี

4.10 ขอบเขตของการเฝ้าระวังอุทกภัยจากอุทกภัย ดินโคลนถล่ม

การเฝ้าระวังดินโคลนถล่ม เป็นการติดตามเฝ้าสังเกตอย่างต่อเนื่องให้ทันต่อเหตุให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดดินโคลนถล่มหรือมีผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชน ขอบเขตการเฝ้าระวังครอบคลุมทั้งภาวะที่มีเหตุการณ์และไม่มีเหตุการณ์ ขอบเขตที่สำคัญของการเฝ้าระวังประกอบด้วย การเฝ้าระวัง ปริมาณน้ำฝน ความเร็วของแม่น้ำ ความลาดชันของชั้นดิน การติดตามข้อมูลทางอุทกนิยมนิทย ฯลฯ

4.11 การเฝ้าระวังการวัดปริมาณน้ำฝน (Morbidity)

ปริมาณน้ำฝน (24 ชม.)	ตัวชี้วัด	การเตรียมตัว
น้อยกว่า 0.1 มิลลิเมตร	ฝนตกวัดจำนวนไม่ได้	อยู่ตามปกติ
0.1-10.0 มิลลิเมตร	ฝนตกเล็กน้อย	อยู่ในความสงบ
10.1-35.0 มิลลิเมตร	ฝนตกปานกลาง	อยู่ในความสงบคอยฟังคำเตือน
35.1-90.0 มิลลิเมตร	ฝนตกหนัก	ระมัดระวังและเตรียมการ
90.1 มิลลิเมตรขึ้นไป	ฝนตกหนักมาก	เตรียมการเคลื่อนย้ายหากมีฝนตกติดต่อกัน

4.12 การเฝ้าระวังความเร็วของน้ำ (water speed)

ความเร็วของกระแสน้ำ	ตัวชี้วัด	การเตรียมตัว
น้อยกว่า 3 กม/ชม	-	อยู่ตามปกติ
3 - 5 กม/ชม	ตามธรรมชาติ	อยู่ในความสงบ
5 - 10 กม/ชม	กระแสน้ำเริ่มแรง	ระวังตัว
10 - 15 กม/ชม	กระแสน้ำเริ่มทำลายตลิ่ง	ระวังตัวน้ำกำลังแรง
15 กม/ชม	กระแสน้ำแรงมาก	เตรียมการเคลื่อนย้ายหากมีฝนตกติดต่อกันหลายวัน

4.13 การเฝ้าระวังจากสัตว์

สัตว์	ตัวชี้วัด
สัตว์ป่า เช่น กวาง เก้ง หมูป่า นก หนีออกจากป่า	น้ำจากพื้นที่สูงเช่นภูเขาที่มีปริมาณมากและกำลังไหลมาที่ต่ำโดยเฉพาะที่ราบ
ปลวก แมงเม่า ขึ้นมากจากดิน	ระดับน้ำใต้ดินเริ่มสูงแล้ว
มดดำ มดง่าม ขึ้นจากรัง	ระดับน้ำใต้ดินเริ่มสูงมากถ้าฝนตกหนักจะท่วม

4.14 การเฝ้าระวังจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติ	ตัวชี้วัด
เสียงดังจากป่าต้นไม้ล้ม	น้ำป่าไหลแรงหรือโคลนถล่ม
ต้นไม้ที่อยู่ขอบเขาเริ่มล้ม	หน้าดินเริ่มรับน้ำหนักไม่ไหว
ดินเริ่มแยกออกจากกัน	ดินกำลังจะถล่มเพราะมีน้ำจำนวนมากอยู่ข้างใน

4.15 การเฝ้าระวังปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดน้ำท่วมและโคลนถล่ม

การเฝ้าระวังปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเกิดน้ำท่วมและโคลนถล่ม ทำให้สามารถหาพื้นที่ที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมและโคลนถล่ม เช่น การอาศัยใกล้ภูเขา ลูกเข้เข้าไปในคลองสาธารณะหรือบนภูเขา ลมมรสุม อากาศ

สรุป

การเฝ้าระวัง เป็นการติดตามเฝ้าสังเกตอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เกี่ยวกับการกระจายและแนวโน้มของอุบัติการณ์ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดน้ำท่วมดินโคลนถล่ม การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่มาตรการป้องกันควบคุมโรคและแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ

การเฝ้าระวัง ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ และนำไปใช้ประโยชน์ วิธีการเฝ้าระวังสามารถทำได้ในรูปแบบการเฝ้าระวังเชิงรุกและเชิงรับ

4.4 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของผู้นำชุมชนในการเฝ้าระวัง เตือนภัย และบริหารความเสี่ยงของปัญหาอุทกภัยในพื้นที่เขตอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

เมื่อได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบที่เหมาะสมในการเฝ้าระวังอุทกภัย ดินถล่มแล้ว จึงนำมาทำการจัดฝึกอบรมให้กับผู้นำชุมชน โดยเป็นการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2550 ณ หอประชุมอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนายอำเภอท่าปลา และเจ้าหน้าที่ของอำเภอท่าปลา ในการให้บริการด้านอาคารสถานที่ ด้านวิทยากรที่มาทำการฝึกอบรมได้แก่ นายถาวร เพ็ชรบัว สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 พิษณุโลก รองศาสตราจารย์เดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ หน่วยวิจัยและพัฒนาบูรณาการเกษตรและสิ่งแวดล้อม คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนายรัฐเขต สัมไทย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ซึ่งในการอบรมในครั้งนี้มีผู้นำชุมชนเข้าร่วมรับการอบรมทั้งสิ้น 76 คน จากจำนวนทั้งหมด 92 คน ผลจากการฝึกอบรมในครั้งนี้มีผู้นำชุมชนที่ได้ผ่านการอบรมได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ประโยชน์จริงได้แก่ ผู้นำชุมชนในเขตตำบลนางพญา เนื่องจากมีน้ำป่าไหลหลากเข้าท่วมบ้านเรือน ในช่วงเดือนกันยายน 2550